

Dijital Kütüphanelerde Kaynak Tanımlama: Türkiye Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Lisansüstü Tez Arşivi Örneği

Tolga Çakmak¹, Güleda Doğan¹, Özlem Şenyurt Topçu¹

¹Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye (tcakmak@hacettepe.edu.tr, gduzyol@hacettepe.edu.tr, ozlemsenyurt@hacettepe.edu.tr)

Bir dijital kütüphanede/arşivde kullanıcılara sunulan bilgi kaynaklarına erişimde en önemli unsurlardan biri elektronik bilgi kaynaklarını tanımlamaya yönelik alanlar olan metadadır. Metadata günümüzde kullanılan bütün bilgi erişim sistemlerinin temelini oluşturmakla birlikte dijital kütüphanelerin kullanımını ve mevcut içeriğin sunumunu doğrudan etkileyen bir kavramdır. Özellikle kullanıcılar açısından değerlendirildiğinde metadatalar, belirli arama stratejileri ve bilgi okuryazarlığı becerileri ile ifade edilen bilgi ihtiyacının dijital kütüphanenin sahip olduğu içerik ile eşleşmesinde temel belirleyici konumundadır. Diğer yandan dijital kütüphanelerin sahip oldukları içeriğin sunumu açısından da metadata alanları önem taşımakta; bilgi kaynaklarının kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarına yönelik olup olmadığı konusunda karar vermelerinde etkili olmaktadır. İlk olarak web'deki nesnelere sınıflamak ve bu nesnelere web örümcekleri tarafından anlaşılabilir ve erişilebilir olması için kullanılan metadata, günümüzde toplumun kültürel miras ürünlerinin bilgi sistemleri gibi yeni teknolojiler aracılığıyla sunulmasına olanak tanımaktadır (Manouselis et al., 2010; Marchiori, 1998). Bu bağlamda metadata aracılığıyla hem kültürel miras hem de bilgi erişim anlamında bilgi kaynaklarının bibliyografik tanımlamaları elektronik ortamda oluşturularak sürekliliği ve korunması sağlanmaktadır. Geliştirilen karşılıklı işlerlik standartlarıyla birlikte, bilgi kaynakları sahip oldukları metadatalar sayesinde web ortamında daha görünür hale gelmekte; arama motorları ve web keşif araçları gibi temel bilgi erişim sistemleri tarafından daha kolay algılanabilmektedirler. Metadata standartlarına göre yapılandırılmış sistemlerde bulunan bilgi kaynaklarına ilişkin bibliyografik künyeler, herhangi bir sistem güncellemesinde ya da sistemin değiştirilmesinde veri kaybı yaşanmaksızın ara yazılımlar aracılığıyla farklı metadata standartlarına dönüştürülebilir ve sistemler arasında göç ettirebilir bir formata sahip olmaktadır. Bu noktada dijital kütüphanelerde kullanılacak olan metadata standardının seçimi, içeriğin sunumu, uzun süreli korunması, yaşatımı ve erişilebilirliği açılarından son derece önem taşımaktadır (Gartner, 2008). Kullanılacak olan metadata standardının

seçiminde dijital kütüphanenin sahip olduğu koleksiyonun çeşitliliği, hizmet verilen kullanıcı profili, hedef kitleye yönelik kültürel özellikler ve farklılıklar ve dijital kütüphanenin arşivleme politikası göz önünde bulundurulması gereken temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca gelişen teknoloji ve kullanıcı beklentilerindeki değişim de dikkate alınarak esneklik sağlayan ve yeni alan tanımlaya imkân tanıyan standartların seçilmesi dijital kütüphanelerin sürekliliği açısından önemli olmaktadır.

Günümüzde dijital kütüphanelere baktığımızda ticari ve ticari olmayan açık kaynak kodlu yazılımlarının kullanıldığını gözlemlemek mümkündür. Bu yazılımlar arasında açık kaynak kodlu yazılımların (DSpace, E-Prints, Greenstone gibi) yoğunlukla kullanılmakta; kurumsal arşivlerin yanı sıra bazı ulusal arşivler de bu yazılımlardan faydalanmaktadır. Her iki yazılım türdeki yazılımlarla oluşturulan dijital kütüphane/arşivlerin içerdiği veri setinin yapısına uygun biçimde özelleştirilmiş metadata alanlarını bulundurması gerekmektedir. Dijital kütüphane oluşturma yazılımlarının sahip oldukları metadata alanları bazen yeterli olmamakta, mevcut tanımlı alanların çıkarılması/değiştirilmesi ya da yeni alanların eklenmesini, bazı mevcut alanların ise özelleştirilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızda, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde yapılmış lisansüstü tezleri tek platformda toplayan "Türkiye Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Lisansüstü Tez Arşivi" adlı dijital arşivinden yola çıkarak tez türündeki bilgi kaynaklarının tanımlanması için dijital kütüphanelerde ihtiyaç duyulacak metadata alanları ve bu kaynakların tanımlanması için belirlenmiş standartlar üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede açık kaynak kodlu yazılımlardan DSpace yazılımının 1.8 sürümü kullanılarak geliştirilen Türkiye Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Lisansüstü Tez Arşivi'nde Qualified Dublin Core standardı kapsamında genel metadata alanlarına ek olarak Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde üretilmiş tezler incelenerek bazı yeni alanlar oluşturulmuş bazı alanlarda ise değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin ardından arşive yönelik bir metadata politikası da geliştirilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmamızda dijital arşivler için geliştirilmesi gereken politikalar içerisinde metadata politikasının da mutlaka bulunması gerektiği vurgulanmakta ve bu politika çerçevesinde yer alması gereken unsurların neler olduğu belirtilmektedir.

Anahtar sözcükler: Dijital kütüphaneler, metadata, kurumsal arşivler, dijital kütüphane yazılımları